

Марія Несвіцька родом зі Степані?

За часів Марії Рівненської (Несвіцької) у XV–XVI століттях Рівне переживає свій перший розквіт. Тоді княгиня виклопотала для Рівного статус міста і магдебурзьке право, завдяки якому городяни отримали можливість на самоврядування, вибори органів міського самоврядування, суду, регулювання торгівлі, опіки, спадкування, правопорядку. Звідки ж походить родове коріння цієї жінки, за величезні заслуги якої вдячні рівняни спорудили їй грандіозний пам'ятник у центрі нашого міста?

Рід Турівських і Пінських князів (гілка Рюриковичів) заснував Юрій Ярославович (Турівський) (1112–1167). Від Турівських походять Степанські князі, рід яких був заснований Ростиславом Глібовичем (Степанським). Ростислав Глібович (Степанський) – син князя Гліба-Михайла Юрєвича (1190–1195) і княгині Смоленської (князь Дубровицький (1182–1190), князь Турівський (1190–1195)).

За киево-руської доби Степань була осердям удільного князівства. Удільними князівствами на Волині – з центрами в Степані та Дубровиці – починаючи з останньої чверті XIV ст. володіли належні до роду Китаврусів князі Гольші, засновники замку Гольшани над річкою Вілією. Першим князем Степанським із цього роду, очевидно, був молодший брат Михайла Івановича Гольшанського (1401–1433) і Київського (1422–1433) – князь Семен Лютий. На княжій печатці, що була при актах від 12 жовтня 1387 року та 10 жовтня 1388 року, знаходимо зображення китавруса, що згідно з генеалогічною

Герб князів Острозьких

сьогодні свідчить лише його городище.

Третю частину містечка Степань на Поліссі великий гетьман литовський князь Костянтин Іванович Острозький (бл. 1460–1530) отримав як посаг за княжною Тетяною/Ганною Семенівною Гольшанською. Вони побралися одразу після його повернення восени 1507 року із семирічного московського полону. 8 квітня 1509 року князь складає вже в Луцьку лист. У ньому на випадок смерті він записує дружині на замку Турів та належних до нього дворах і боярських селах віно на 1000 кіп грошей литов-

чу за його багаторічну вірну службу, настільки щирю, що і «горла свого напротивку неприятелей наших для нас, пана свого, втратити не лютовал и накладов великих наложити не жаловал, што ж звык чынити и до нынешнего дня». Згодом до Острозьких перейшла і решта Степанського маєтку. Впродовж усього XVI і початку XVII ст. нащадки князя Юрія намагалися відсудити бодай частину зазначених володінь, але успіху ці спроби не мали.

Перша дружина князя Костянтина Івановича Острозького – Тетяна (Тетяна й Ганна) Семенівна з Гольшанських (пом. 12.07.1522) доводилася внучкою по матері княгині Рівненської Семенової Збарацької. Тобто княгині Рівненської (вона ж – княгиня Степанська (дочка князя Михайла Івановича Гольшанського) і Федки, дочки пана Юрші). Князь Михайло Степанський у 30-х рр. XV ст. був сподвижником Свидригайла в боротьбі із Сигізмундом Кейстутовичем за литовський престол, а пізніше провідника інтересів Вільна. Першим чоловіком Марії був Яків-Война Немирич, батько якого, Немиря Рязанович, був луцьким старостою на Волині у великого князя Свидригайла Ольгердовича. З ним Марія Збарацька дітей не мала.

Після смерті Якова-Войне Немирича (поч. 60-х рр. XV ст.) княгиня Марія вступила в шлюб із князем Семеном Васильовичем

Автор монумента Марії Несвіцькій у Рівному – Володимир Шолудько (2006 р.).

із сусіднього Городка до Рівного й оселяється в палатах щойно збудованого замку. У 1507 році Марія отримує від короля ще одну грамоту про влаштування у Рівному щорічного ярмарку, щоб мати прибутки до міської казни. На день святого Семена (14 вересня) місто вирувало святом-ярмарком. У такий спосіб княгиня Марія вшанувала пам'ять свого чоловіка і славу зятя, котрий також носив це ім'я.

Ще за життя Семена Несвіцького свою єдину дочку, Анастасію, Марія видала заміж за князя Семена Гольшанського, маршалка Волинської землі, гетьмана литовського, воєводи новогрудського, луцького старости. Та найбільше князь себе проявив як полководець у сутичках із татарами. Князь загинув передчасно 1503 року.

На схилі літ княжна зробилась дуже набожною, замолюючи свої

традицією вказує на належність до роду Китаврусів князя Семена Степанського. Останнім представником степанських Рюриковичів був Іван Семенович (кінець XIV – початок XV ст.). У XV і XVI ст. Степань належить князям Острозьким.

Аби проводити відпочинок у комфортних умовах, Острозькі князі побудували у Степані замок комплекс, оточений ровом і валами, з чотирма баштами по периметру. Опис степанського замку відомий з 1614 р. Уривки

з цього документа зберігаються у Львівській державній науковій бібліотеці: «...Замок степанський валом з трьох сторін обведений, ровом глибоким і баштами чотирма наріжними добре опоряджених... Міст перед ровом з поруччям... Брама до замку, в котрій звід на цепах залізних...» У межах дитинця було кілька житлових споруд, у тому числі великий двоповерховий дерев'яний дім на 12 кімнат, пекарня, лазня, кузня, стайня й інші господарські будівлі. Зайшовши за стайню, можна було потрапити до саду, де росли десятки фруктових дерев і навіть лоза винограду. На жаль, про замок князів Острозьких

Я. Косинський. Портрет К.І. Острозького.

У 1511 році великий литовський князь Сигізмунд I Старий присудив спірну землю сім'ї Острозьких і видав з цієї нагоди спеціальний привілей. У ньому монарх висловлював свою вдячність князеві Костянтину Іванови-

князем Семеном Васильовичем Несвіцьким/Збарацьким. Князь мав родовий маєток у Несвічі неподалік Луцька, звідси й походження прізвища. У документах його називали також Збарацьким і Колоденським, вірогідно, за назвами інших володінь.

Власник Рівного з 1461 року Семен Васильович Несвіцький (Несвізький) мав князівський титул і належав до русько-литовської династії Гедиміновичів. Внаслідок поділу спадщини князь не мав великих маєтностей, однак зміцнив своє становище титулом кременецького намісника (1478–1481). Відомо, що князь Семен не вельми переймався господарством, а здобував славу на ратному полі. Тож після смерті князя в 1481 році рівненський двір стає власністю дружини князя – Марії Несвіцької. Після смерті чоловіка Марія оселилася в Городку неподалік від Рівного, а навколо міста стала закладати замок.

Для надання Рівному магдебурзького права, тобто права самоврядування, княгиня звернулася до польського короля Казимира Ягеллончика. Невдовзі здобувши бажану грамоту, Рівне з 1492 року офіційно іменується містом. Відтоді Марія переносить свою резиденцію

Степань. Руїни стародавнього укріплення замку князів Острозьких. Фото 60-х рр. XX ст.

Із часу поселення в рівненському замку Марія стала називатися княгинею Рівненською. Марія вела своє господарство дбайливо і ощадливо, маючи у своїй власності села Рівненщини – околиці Рівного, Корнин, Городок, Квасилів та інші маєтки. На жаль, у 1507 році княгиня Марія Рівненська не змогла відсудити Степань на Поліссі в князя Олександра Гольшанського, багаторічна боротьба за землі якої розгорнулася між ним і вдовою його старшого брата Іллі Острозького, княгинею Беатою Костелецькою (позашлюбна дочка короля).

Князь належав до замовленої своєї дружини, робила подарунки церквам, і особливо великі – Києво-Печерській лаврі, часто їздила туди на прощу. За припущенням істориків, саме вона фундувала на перший храм у Рівному – дерев'яну церкву Воскресіння Христового. На її місці тепер мурований Воскресенський собор. Перед смертю княгиня передала управління маєтком своїй єдиній внучці – Анні-Тетяні. Оскільки ту віддали заміж за знаменитого полководця Костянтина Івановича Острозького, то земельні володіння Несвіцьких як посаг були приєднані до величезних маєтностей Острозьких. На жаль, на долі Рівного це позначилося негативно.

Марія Рівненська померла у 1518 році.

Слід згадати, що на початку другої половини XV ст. князі Степанські втратили своє родове гніздо. Самедесь у середині XV ст., коли з наближенням смерті Свидригайла Ольгердовича (пом. 1452) верхівка Волині почала клопотатися перед віленським двором за підтвердження їхніх маєтків, з'являється князь Іван Степанський. На цій особі чоловіча лінія князів Степанських обривається, і пізніше не чути вже про неї. Історичні джерела свідчать про прагнення частини бояр стати повноправними повітниками, які інколи завершувались успіхом.

Валерій ВОЙТОВИЧ